

BAUKO JÁNOS

A nevek szemiotikája

A Nyirai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karának Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete, valamint a Magyar Szemiotikai Társaság (Budapest) közös szervezésében 2013. szeptember 18–19-e között került sor Nyitrán *A nevek szemiotikája* című konferenciára.

A rendezvényt Bauko János nyitotta meg, majd Bárczi Zsófia dékánhelyettes üdvözölte a résztvevőket. Tóth Katalin tolmácsolásában zoborvidéki népdalok hangzottak el. Ezek után következtek a plenáris előadások. HOFFMANN ISTVÁN *Név és jelentés* címmel a tulajdonnevek gazdag jelentésrétegzettségéről értekezett. Rámutatott a névtudomány és a szemiotika interdiszciplináris jellegére, a két tudományterület szoros összefüggésére. VOIGT VILMOS, a Magyar Szemiotikai Társaság elnöke, *A népmesei nevek szemiotikája* előadásában a népmesék gazdag és színes névvilágáról beszélt. A nevek szemiotikája egyszerre könnyen és nehezen leírható jelenség. A magyar népmesei nevekről több adattár áll rendelkezésünkre. Az előadó ezek névanyagát mutatta be néhány általános jeltudományi tanulással.

A továbbiakban a név és hatalom viszonyának értelmezése került a tanácskozás központjába. SZIRMAI ÉVA *A név hatalma – a hatalom nevei* című előadásában „az emlékezés helyeiként” említett utcanevéről beszélt, melyeknek használata, változása az adott kor politikai rendszerével is összefügg. A meg/elnevezés olyan eszköz, amely minden korban, minden társadalomban a hatalmi reprezentáció megerősítésére szolgál. Azt tekintette át, hogy különböző korszakok névadási stratégiái miképpen tükrözik a hatalom által követendőnek ítélt ideológiát. NÉMETH ZOLTÁN *Név, álnév, hatalom* címmel a név és álnév viszonyát, identítasalakító funkcióját, a névhasználatba íródó hatalmi kérdéseket vizsgálta meg. A névhasználatot nem valamiféle természetes adottságként, hanem kulturális elnyomó stratégiák megjelenéseként mutatta be. A névbe kódolt manipuláció három szinten értelmeződik: a nemi, a nemzeti és a globalizációs érdekeltségek erőterében. TÓTH SZERGEJ a hatalmi diskurzus orosz nevekre gyakorolt hatását vizsgálta az *Ideológiák, rezsimok, diktatúrák a nevek tükrében* című előadásában. A névadási szokások átalakulásában nagy szerepet játszott az emberek hatalomhoz való alkalmazkodása. Németországban a germán eredetű nevek kerülnek túlsúlyba, Oroszországban a politikai-ideológiai tényezők az 1920-as évektől kezdve voltak nagy hatással a névválasztási szokásokra.

Egyes előadások a név és identitás kapcsolatával foglalkoztak. HAINDRICH HELGA ANNA *A keresztnév mint az identitás szimbolikus jele* címmel egy romániai magyar, sváb

eredetű településen, Csanálos községben végzett interjúkból nyert adatok alapján vizsgálta meg, hogy a keresztnév egy adott kontextusban tud-e jelként funkcionálni, illetve utal-e az elnevezett identitására. Azzal a kérdéssel is foglalkozott, hogy a névadók tudatosan választanak-e olyan nevet, amely utal az elnevezett identitására. BAUKO JÁNOS *A tulajdonnév identitásjelölő funkciójáról* című előadásában a szlovákiai magyarok által használatos személy-, hely- és intézménynevek identitásjelölő funkciójával foglalkozott. A tulajdonnév egyik fő funkciója a társadalmi meghatározottságú identifikáció, differenciáció. A neveknek etnikai identitásjelölő szerepük is van, utalhatnak az egyén, illetve beszélőközösség nyelvi hovatartozására. A névszemiotikai tájképet alkotják a hivatalos névtáblákon szereplő tulajdonnevek, melyek információt közölnek az idegenek számára a lakosság nyelvi összetételéről, a nyelvek státusáról, a névpolitikáról. SCHIRM ANITA *A nevekhez kötődő nyelvhasználói vélekedésekről* című előadásában egy 68 adatközlővel készített kérdőíves felmérés eredményein keresztül a laikus nyelvhasználók nevekre vonatkozó hiedelmeit és vélekedéseit mutatta be. A neveknek kezdettől fogva mágikus erőt tulajdonítottak, ezt bizonyítják a különféle ráolvasások és nyelvi babonák. A természeti népeknél a nevekbe vetett hit a mai napig tetten érhető, ám a névmisztika napjainkban is megjelenik még a modern társadalmakban is.

FARKAS TAMÁS *Név és névtelenség* címmel a névvel való megjelölés témakörével, a névtelenség szerepével, valamint az elnevezés és az átnevezés különféle funkcióival foglalkozott. A névadást a névtelenséghez képest vette szemügyre. Kitért a névtípusok kategóriáinak nyelvi és kulturális meghatározottságára, eltéréseire. Témáját különböző nyelvekből és forrásokból vett példákkal mutatta be. ÚJVÁRI EDIT *A Névtelen mesterek és szignatúrák a középkori művészetben* című előadásában az anonimitás és a művészsziignatúrák kérdéskörét vetette fel. Arra a kérdésre kereste a választ, vajon mikortól jelölik a nyugati alkotásokat szignatúrákkal, mit fejeznek ki az egyházi épületek szobrászati emlékein a román kortól előforduló név-jelzések. Bár általában csak a reneszánsztól válik jellemzővé a szobrászok elismerése, nevük fennmaradása, valójában már a 12. sz. elejétől ismerünk szobrászdicstsítő feliratot.

T. SOMOGYI MAGDA *A tulajdonnevek helye az írói szótárakban* címmel a készülő Mikeszótár tulajdonneveket tartalmazó szócikkeiről beszélt. Megemlítette, hogy a magyar írói szótárakba a Petőfi-szótárt kivéve nem vették fel a tulajdonneveket. Ennek okát abban látta, hogy gondot jelent a megfelelő címszó kiválasztása mind a személy-, mind a helyneveknél. Külön nehézség az azonosítás, hogy kire, mire vonatkozik az adott név. A tulajdonnév és köznévi különválasztása is problematikus.

MIKESY GÁBOR *A jelentésszerkezet változásai mikrotoponímiai nevek körében* című előadásában a bel- és külterületi földrajzi nevek etimológiájáról és jelentéséről beszélt. A helynevek jelentéssztruktúra-változásának okai között megtalálhatjuk a nyelv változásait, egyes névadási indítékok elhomályosulását, a földfelszín, a térszerkezet, a névvé válás folyamatának sajátosságait.

A cégek névválasztási szokásait a *Cégnevek etimológiája* című előadásában MASSÁNYI KINGA ÉVA vizsgálta. Rámutatott arra, hogy a jó cégnév már fél üzleti siker. Az eltalált név bizalmat ébreszt, könnyen megjegyezhető, ötletes, találó, és utal az üzleti tevékenységre. A korpuszt szakkiállításokon, valamint telefonos, személyes interjúkon és interneten gyűjtötte.

Az irodalmi névadással több előadó foglalkozott. ANGYAL LÁSZLÓ a *Nevek holdudvarában (a Krúdy-hősök „varázshegye”)* című előadásában Krúdy Gyula Boldogult úrfikoromban című regényének névvilágát kutatta, a név és referencia összefüggéseivel, a nevek jelentéstani hálózatával foglalkozott. Arra is rámutatott, hogy Krúdy megérzi az egyes nevek hangulatát, illatát, ízét, sőt színét is. BÜKY LÁSZLÓ *Nevek lírai környezetben* című előadásában a Weöres Sándor lírájában előforduló személynevek gyakoriságát, stiláris hatását vizsgálta. SLÍZ MARIANN *Az irodalmi nevek mint szignálok üzeneteinek kiválasztása* címmel Lázár Ervin mesehőseinek névvilágát vizsgálta meg óvodások, középiskolások, egyetemisták körében végzett kérdőívek és interjúk segítségével. Azt elemezte, hogy a felfogó hogyan választja ki az üzenetet, amelyet a szignálnak, azaz szándékosan produkált jelnek tulajdonít. Az irodalmi nevek ugyanis szignálok, hiszen az írók tudatosan adnak nevet hőseiknek, hogy valamiféle képzetet keltsenek velük a felfogókban. PETRES CSIZMADIA GABRIELLA *Mesés nevek a Rumini-világban* című előadásában Berg Judit Rumini-sorozatának színes névvilágát vizsgálta. Arra mutatott rá, hogyan alakítják a tulajdonnevek a meseregény-sorozat szüzséjét és miképpen determinálják alakjait. Arra a kérdésre kereste a választ, vajon mennyire szélesíti ki egy meseregény értelmezési regisztereit a humoros, illetve beszélő szereplő- és helyszínevek választása. N. TÓTH ANIKÓ *Kötelez a név?* című előadásában Grendel Lajos New Hont-trilógiájával foglalkozott. Azt vizsgálta, mi a hely- és személynevek jelentésfunkciója, sajátos jelekként hogyan épülnek be a regényszerkezetbe, illetve az egyes regények elbeszélői és/vagy szereplői milyen következtetést vonnak le a nevek jelentéséből. BENYOVSZKY KRISZTIÁN *Egy rossz hírű utca és környéke – Poe-újraírások névszemiotikai tanulságai* című előadása elmaradt. A kétnapos konferenciát élénk viták és tartalmas hozzászólások gazdagították.